

Bartosz Bartosiewicz

Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk Geograficznych
Katedra Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej
Zakład Zagospodarowania Środowiska
b.bartosiewicz@wp.pl

OBSZARY FUNKCJONALNE MAŁYCH I ŚREDNICH MIAST W POLSCE – KONCEPCJA BADAWCZA

Streszczenie: Artykuł prezentuje autorską koncepcję identyfikacji oraz delimitacji obszarów funkcjonalnych zbioru małych i średnich miast w Polsce. Autor koncentruje się na wskazaniu przesłanek, które zadecydowały o wyborze takiego projektu badawczego. Prezentuje dotychczasowe kierunki badań w zakresie relacji miasto – otoczenie, a także znaczenie tej tematyki w kształtowaniu polityki przestrzennej na różnych szczeblach administracji publicznej.

Słowa kluczowe: małe miasta, średnie miasta, miejskie obszary funkcjonalne.

Wprowadzenie – inspiracje badawcze

Celem artykułu jest zaprezentowanie autorskiej koncepcji badawczej, która poprzez delimitację obszarów funkcjonalnych zbioru małych i średnich miast w Polsce posłuży ocenie relacji przestrzennych zachodzących pomiędzy ośrodkiem miejskim a jego otoczeniem oraz identyfikacji czynników decydujących o zróżnicowaniu tego zjawiska.

Problematyka relacji zachodzących pomiędzy miastem i jego otoczeniem ma ugruntowaną pozycję w nauce. Wiodącą rolę w tej tematyce odgrywają geografowie, dla których wyjaśnianie zależności zachodzących w przestrzeni stanowi jeden z najważniejszych, jeżeli nie najważniejszy przedmiot zainteresowań badawczych. Odpowiednie rozpoznanie zachowań przestrzennych człowieka (w różnych wymiarach: demograficznym, społecznym, gospodarczym) jest kluczem do odpowiedniego kształtowania polityki społeczno-gospodarczej i przestrzennej. Ma to ogromne znaczenie przede wszystkim w przypadku regionów o dużej koncentracji ludności, czyli obszarów miejskich. Dlatego zainteresowanie badaczy problematyką relacji społeczno-gospodarczych skupia się wokół miast, przede wszystkim tych największych. Dowodzi tego popularność badań nad metropolizacją przestrzeni. Statut metropolii kształtowany charakterem jej funkcji jest niczym innym, jak pochodną powiązań zachodzących pomiędzy miastem a globalizującym się światem, innymi miastami, krajami, ale również powiązań pomiędzy metropolią

a jej najbliższym otoczeniem, które nie tylko pełni rolę zaplecza, ale często samo kształtuje bądź wzmacnia funkcje metropolitalne ośrodka centralnego. Z tego powodu ważną rolę odgrywa odpowiednia identyfikacja zależności na osi metropolia – otoczenie (czyli w obrębie obszaru metropolitalnego).

Jeśli przyjrzeć się problematyce relacji przestrzennych w regionach miejskich – z perspektywy polskiej – największym problemem w zakresie współdziałania w zarządzaniu na obszarach zurbanizowanych jest ugruntowana przepisami prawa niezależność władz lokalnych, często nieskłonnych to inicjatyw wychodzących poza kompetencje ustawowe. To przekłada się na brak współdziałania na szczeblu ponadlokalnym i koincydencyjnego rozwiązywania problemów. Wychodząc naprzeciw tej sytuacji, podejmowano już liczne (dotychczas nieudane) próby ustawowej instytucjonalizacji współpracy władz lokalnych, w szczególności w przypadku największych miast (metropolii). Przykładem jest projekt ustawy metropolitalnej z 2009 r. czy też popularna w swoim czasie koncepcja powiatu metropolitalnego. Równolegle podejmowane są oddolne inicjatywy współpracy gmin obszarów metropolitalnych. Powstało wiele stowarzyszeń czy porozumień mających za cel rozwiązywanie wspólnych problemów rozwojowych, choć poza nielicznymi przykładami efektywność tych działań okazuje się niewielka [Pielesiak, 2012]. Sytuacja ta zaczyna się zmieniać wraz z pojawieniem się nowej polityki Unii Europejskiej na lata 2014-2020. W jej ramach powstały założenia polityki miejskiej, zakładającej wzmocnienie współpracy na osi miasto – otoczenie poprzez wprowadzenie nowych instrumentów finansowania inwestycji ze środków unijnych, czyli Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). Według założeń wdrażanie tego narzędzia ma się odbywać w ramach tzw. miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) (*Functional Urban Areas*). I tak spełnienie warunków potrzebnych do starania się o fundusze w ramach ZIT stało się podstawą wzrostu liczby podpisywanych umów stowarzyszeniowych pomiędzy gminami obszarów metropolitalnych.

Problem miast i ich otoczenia został dostrzeżony w 2014 r. także przez ustawodawcę. W toku nowelizacji Ustawy o zagospodarowaniu i planowaniu przestrzennym z 2003 r. wprowadzono m.in. terminy: obszar funkcjonalny oraz miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, a także wprowadzono obowiązek delimitacji obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym (obowiązek ten został scedowany na władze wojewódzkie). Jest to nowa inicjatywa, do której regiony dopiero będą przystępować. W kontekście zainteresowań autora warto podkreślić, że w powyższej ustawie wskazano również na problem obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym i lokalnym, czyli obejmujących zbiór małych i średnich miast. Ustawodawca nie narzucił jednakże obowiązku ich wyznaczania. Decyzję w tym zakresie zostawił samorządom lokalnym, które mogą, ale nie muszą do takich prac przystąpić.

Wcześniej, już w 2011 r., pojęcie miejskiego obszaru funkcjonalnego zostało wprowadzone do *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* [2011]. W dokumencie tym, w myśl wizji wspólnego kształtowania przestrzeni obszarów miejskich, wskazano potrzebę ich delimitacji. Obowiązek ten narzucono na miasta wojewódzkie, ale zasugerowano potrzebę podjęcia takich samych działań w przypadku ośrodków subregionalnych i lokalnych, czyli przede wszystkim małych i średnich miast.

Ówczesne Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w świetle powyższego dokumentu dokonało delimitacji obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich. Praca ta została

zlecona prof. Śleszyńskiemu [2013] z Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, który zaproponował zestaw kryteriów i wskaźników delimitacyjnych. Większość, choć nie wszystkie obszary miejskie, wykorzystywały tę delimitację przy ustalaniu zasięgu przestrzennego swoich związków czy stowarzyszeń. Zaproponowana delimitacja nie spotkała się z pełną akceptacją środowiska naukowego [np. Heffner i Gibas, 2014a, 2014b]. Trzeba mieć jednak na uwadze, że zakres prowadzonych prac oraz ich zasięg przestrzenny wymusiły pewne uproszczenia i niewątpliwie na szczeblu regionalnym zasięg obszarów funkcjonalnych zostanie doprecyzowany.

Rozpatrując znaczenie miejskich obszarów funkcjonalnych w polityce państwa, należy również zwrócić uwagę na bardzo istotny, z punktu widzenia prezentowanej koncepcji badawczej, wątek. Wraz z pojawieniem się instrumentu ZIT wiele samorządów małych i średnich miast przystąpiło do własnych delimitacji obszarów funkcjonalnych. W większości przypadków posłużono się w tym celu metodą delimitacji zaproponowaną przez Śleszyńskiego. Specyfika zbioru badanych miast wg autora wymaga jednakże odrębnej procedury, a przede wszystkim innego rodzaju wskaźników delimitacyjnych.

Istotną inspiracją dla rozpoczęcia prac nad metodologią delimitacji obszarów funkcjonalnych zbioru małych i średnich miast stał się dla autora również dotychczasowy dorobek naukowy w prezentowanym temacie. Jeżeli wziąć pod uwagę jedynie badania polskich naukowców, choć podobnie rzecz ma się w innych krajach, istnieje bardzo dużo opracowań poświęconych problematyce relacji zachodzących pomiędzy dużym miastem (metropolią) i jego otoczeniem. Większość z nich koncentruje się na analizie wielkości i kierunków powiązań funkcjonalnych. Wśród najciekawszych należy przytoczyć prace m.in.: Heffnera i Gibasa [2014a, 2014b], Churskiego [(red.), 2009]; Jewtuchowicz i Wójcika [(red.), 2010], Marszała i Pielesiak [2008] oraz Bartosiewicza, Marszała i Pielesiak [(red.), 2012].

Znacznie mniejszy jest dorobek dotyczący mniejszych miast. I nie dotyczy to jedynie ostatnich lat. Generalnie małe i średnie miasta w Polsce nie doczekały się dotychczas zakrojonych na dużą skalę badań dotyczących ich relacji z otoczeniem.

Istniejące opracowania mają charakter przyczynkowy albo dotyczą konkretnych ośrodków miejskich i nie prowadzą do większych uogólnień. Analizując ten dorobek należy podkreślić, że w powszechnej opinii badaczy małe miasta, w szczególności te położone peryferyjnie w stosunku do dużych miast, odgrywają rolę węzłową dla otaczających je obszarów wiejskich. Między ośrodkami lokalnymi a otaczającymi je obszarami wiejskimi, głównie rolniczymi, zachodzą bezpośrednie i wzajemne powiązania społeczno-gospodarcze [Heffner, 2000], co jednoznacznie wskazuje na zasadność podejmowanej problematyki badawczej.

Można wymienić wiele publikacji poświęconych problematyce zaplecza funkcjonalnego czy zasięgu oddziaływania miast. W latach 70. i 80. XX w. liczne tego typu prace powstały w łódzkim ośrodku geograficznym, m.in.: Matczak i Michalski [1982], Michalski [1980, 1985], Matczak [1984], [Michalski i Suliborski [1989] oraz Dziegieć [1984]. Wśród współczesnych opracowań należy wymienić m.in. teksty: Bartosiewicza [2012], Bartosiewicza i Pielesiak [2010, 2014], Czarneckiego [2007], Heffnera [2000, 2005], Heffnera i Solgi [2006], Kwiatek-Sołtys [1998], Matczaka i Szymańskiej [1997], Biesagi [2006] oraz Jazewicz [2006]. W literaturze zagranicznej na uwagę zasługują prace amerykańskich geografów z lat 60. XX w.: Thomasa [1960] oraz King [1962],

których rozważania koncentrują się na wyznaczeniu bazy funkcjonalnej (zaplecza funkcjonalnego) małych miast w USA.

Podsumowując, dotychczasowe kierunki badań problematyki relacji przestrzennych zachodzących pomiędzy mniejszymi miastami a ich otoczeniem nie wyczerpują podejmowanej problematyki badawczej. Jednocześnie wydaje się ona współcześnie bardzo istotna, nie tylko z poznawczego punktu widzenia, ale również konkretnych rozwiązań wdrażanych na różnych szczeblach administracji publicznej.

1. Pojęcie miejskiego obszaru funkcjonalnego

Problematyka **miejskich obszarów funkcjonalnych** nie jest nowym przedmiotem badań naukowych. Zainteresowanie z zakresu relacji zachodzących pomiędzy miastem i jego otoczeniem pojawiało się w literaturze polskiej i zagranicznej na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat bardzo często. Oczywiście nie zawsze pod pojęciem miejskiego obszaru funkcjonalnego. Poszczególni autorzy posługiwali się często różnymi, ale jednocześnie bardzo zbliżonymi do siebie pojęciami np.: **obszary ekonomiczne, rynkowe** bądź **handlowe miasta** [Gerard, 1958], [Huff, 1963], [Fox i Kumar, 1965], [Berry, 1967], [Smart, 1974], **poła miejskie** [Friedmann i Miller, 1965], **kontinuum miejsko-wiejskie** [Ilnicki, 1995], [Szymańska, 1992], [Sokołowski, 1996, 1999], **zespół miejski** [Markowski i Marszał, 2006], **region miejski** [Korcelli, 1981] czy **strefa miejskiego oddziaływania** [Huff, 1973].

Termin miejski obszar funkcjonalny, o ile tematycznie jest zbliżony do wymienionych powyżej, wywodzi się bezpośrednio z koncepcji **dziennego systemu miejskiego** Berry'ego [1973], sprowadzającej się do wyznaczenia obszaru wokół miasta, którego zasięg determinowany jest codziennymi powiazaniami wynikającymi ze stałych dojazdów (w tym przede wszystkim do pracy i miejsc nauki). Koncepcja dziennego systemu miejskiego jest często wykorzystywana w badaniach geograficznych, zarówno w literaturze zagranicznej [Bezák, 2000], [Schwanen i in., 2003], [Antikainen, 2005], [Karlsson i Olsson, 2006], [Manzato i da Silva 2009], [Sýkora i Muliček, 2009], [Tošić i in., 2009], [Kunc i in., 2012], jak i polskiej [Tarkowski, 2005], [Hołowiecka i Szymańska, 2008].

Pojęcie miejskiego obszaru funkcjonalnego w literaturze przedmiotu pojawia się już od lat 70. XX w. [Hay i Hall, 1977]. Jego największa popularność przypada jednakże na czasy współczesne i jest powiazana z pracami prowadzonymi przez sieć ESPON (por. m.in.: [Antikainen, 2005], [*The role, specific situation...*, 2005], [*Study on urban function...*, 2007]). Równolegle pojawiają się w literaturze zbliżone pojęciowo, choć niezwiązane bezpośrednio z obszarami miejskimi terminy, takie jak: wiejski obszar funkcjonalny [Heffner i Gibas 2014a] czy ekonomiczny obszar funkcjonalny (Functional Economic Area) [Fox i Kumar, 1965], [Robison, 2007].

Nie ma większych różnic w podejściu do definiowania miejskiego obszaru funkcjonalnego w środowisku naukowym. Na gruncie polskim najbardziej przystępnie znaczenie tego terminu oddaje definicja zawarta w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* [2030]: „miejski obszar funkcjonalny to miasto wraz z jego strefą zewnętrzną, która poprzez gęstą sieć powiazan tworzy z miastem funkcjonalnie »jeden organizm« – intensywnych powiazan i relacji”. Według autora jej wielką zaletą jest

podkreślenie wagi powiązań (przede wszystkim tych społecznych, gospodarczych i infrastrukturalnych – w tym transportowych) jako podstawowego wyznacznika strefy funkcjonalnej.

2. Zakres przestrzenny badania

W literaturze przedmiotu istnieją bardzo różne podejścia do definiowania miasta – administracyjne, funkcjonalne, czy też morfologiczne. W polskich realiach za miasto przyjmuje się ośrodek posiadający prawa miejskie. Ze względu na wielkość (liczbę mieszkańców) wydziela się miasta: małe (do 20 tys.), średnie (20-100 tys.) oraz duże (pow. 100 tys.). Przedmiot zainteresowań autora koncentruje się na pierwszych dwóch wymienionych kategoriach. Ośrodki te stanowią zdecydowaną większość w sieci osadnictwa miejskiego w Polsce. Jest ich 821. Z tego powodu postanowiono ograniczyć badany zbiór, koncentrując się ośrodkach, których liczba mieszkańców wynosi od 5 do 50 tys. Taka klasyfikacja ośrodków miejskich jest powszechnie wykorzystywana w licznych opracowaniach organizacji międzynarodowych, takich jak: OECD, EPSON czy EUROSTAT, w których ten zbiór określa się mianem SMST's (*small and medium sized towns*) [*TOWN Small and medium sized towns...*, 2013].

Tak określony **zakres przestrzenny** obejmujący **503 miasta** pomija najmniejsze małe miasta (te do 5 tys. mieszkańców) oraz największe miasta średnie (pow. 50 tys. mieszkańców).

3. Cele i plan badania

Głównymi celami projektu i jednocześnie etapami badania są:

– **Wypracowanie metody delimitacji oraz wyznaczenie obszarów funkcjonalnych dla zbioru małych i średnich miast (SMST's).**

Cel ten, będący jednocześnie pierwszą zasadniczą częścią badań, przewiduje wypracowanie dwuetapowej metody delimitacji obszarów funkcjonalnych. W pierwszym etapie procedura delimitacyjna zostanie przeprowadzona dla całego zbioru badanych miast. Wzorując się na wskaźnikach stosowanych w dotychczasowych badaniach (dotyczy to w szczególności prac Heffnera i Gibasa [2014a] oraz Śleszyńskiego [2013]), przyjmuje się, że delimitacja obszarów funkcjonalnych zostanie przeprowadzona na podstawie następującego zbioru miar:

- P1** – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do i z rdzenia MOF na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym, 2006 (2011) (wg BDL GUS);
- P2** – liczba uczniów szkół szczebla podstawowego i ponadpodstawowego w szkołach rdzenia MOF na 100 uczniów szkół (2014) (wg danych Ministerstwa Edukacji);
- P3** – liczba jednostek lokalnych (oddziałów firm) z i do rdzenia MOF na 100 jednostek macierzystych (siedzib firm) (2014) (wg bazy REGON GUS);
- P4** – liczba i kierunki zameldowań z i do rdzenia MOF na 100 mieszkańców (2009-2013) – wg bazy PESEL (GUS);

Trzy pierwsze wskaźniki odzwierciedlają rzeczywiste i stałe powiązania funkcjonalne pomiędzy rdzeniem i otoczeniem MOF, a ostatni traktowany jest jako wskaźnik

pośredni. O ile nie wskazuje na rzeczywiste powiązania funkcjonalne, to jest ich odzwierciedleniem.

Bardzo ważnym punktem badań będzie ustalenie wag dla poszczególnych wskaźników, a następnie wartości progowych, klasyfikujących daną jednostkę (w przypadku tego badania gminę) do obszaru funkcjonalnego.

Dobór gminy jako podstawowej jednostki badawczej jest znaczącym ograniczeniem. Z drugiej strony metoda gromadzenia danych statystycznych, jak i liczebność badanego zbioru (ponad 500) wyklucza możliwość prowadzenia badań bardziej szczegółowych, przynajmniej na tym etapie. Z tego powodu przewidziano drugi etap procedury delimitacyjnej. Na tym etapie w reprezentatywnym zbiorze miast (dobór ich zostanie dokonany na podstawie wyników uzyskanych na pierwszym etapie) przeprowadzona zostanie dogłębna analiza czynników lokalnych (w głównej mierze jakościowych, zebranych w ramach badań terenowych), które posłużą wyznaczeniu dodatkowych wskaźników delimitacyjnych.

– **Identyfikacja czynników determinujących występowanie i zasięg obszarów funkcjonalnych małych oraz średnich miast w Polsce.**

Cel ten będzie realizowany na podstawie wyników płynących z obu etapów delimitacji. Głównym zadaniem będzie próba wyznaczenia grupy uniwersalnych czynników, które decydują o występowaniu obszaru funkcjonalnego i jego zasięgu przestrzennym. Szczegółowe postępowanie na tym etapie będzie uzależnione od otrzymanych wyników delimitacji.

Konkluzję prowadzonych na tym etapie rozważań będzie stanowić próba wypracowania modelu wyjaśniającego występowanie i rozwój obszarów funkcjonalnych małych i średnich miast w Polsce.

Badanie właściwe na zbiorze wszystkich miast w Polsce będzie poprzedzone badaniem wstępnym (na wybranych przykładach ośrodków), w ramach którego przetestowane zostaną oba etapy procedury delimitacyjnej.

4. Metoda delimitacji – postępowanie badawcze

Punktem wyjścia do konstrukcji zaproponowanej metody delimitacji obszarów funkcjonalnych było przyjęcie założenia, że o zasięgu tego obszaru decydują powiązania funkcjonalne zachodzące pomiędzy danym ośrodkiem i jego otoczeniem. Dodatkowo założono, że relacje te muszą być silne i mieć charakter dwukierunkowy, tzn. od i do ośrodka miejskiego.

Dużym problemem przy tego rodzaju założeniach jest dostęp do danych, które umożliwiają badanie zjawiska w odniesieniu do pozostałych miast w kraju. Niestety, w Polsce nie prowadzi się systematycznych badań na ten temat. W statystyce powszechnej (GUS) dostępna jest tylko jedna baza zawierająca informacje na temat wielkości i kierunków dojazdów do pracy (za 2011 r.). Przyjęte postępowanie badawcze wymaga pozyskania danych również z innych źródeł. Pierwszym jest Baza REGON, w której znajdują się informacje dotyczące powiązań właścicielskich podmiotów gospodarczych (wg bazy REGON) wraz z ich strukturą rodzajową. Drugie źródło (baza PESESL) zawiera dane na temat wielkości i kierunków migracji stałych dla okresu pięcioletniego.

Ostatnia baza danych, której pozyskania wymaga przyjęta metoda postępowania badawczego, to informacje dotyczące kierunków i wielkości dojazdów do szkół szczebla podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego. Baza taka (tzw. System Informacji Oświatowej 2) jest w posiadaniu Ministerstwa Edukacji Narodowej i zawiera dane na temat wszystkich uczniów objętych obowiązkiem szkolnym w Polsce.

Delimitacja obszarów funkcjonalnych zostanie przeprowadzona w oparciu o trzy typy powiązań: gospodarcze, społeczne oraz te wynikające z migracji ludności (wg zaprezentowanych powyżej wskaźników). Dla każdego powiązania skonstruowano dwa wskaźniki (w ramach każdej pary jeden wskaźnik odnosi się do powiązania w kierunku miasta, drugi od miasta w kierunku jego otoczenia).

W drugim kroku w ramach czterech analizowanych grup wskaźników będą wytypowane jedynie te pary miasto – gmina otoczenia, w przypadku, których wartość wskaźnika była wyższa od 3. kwartyła jednocześnie dla relacji do i z miasta. W ten sposób dla wszystkich czterech wskaźników uzyska się po jednym zbiorze par miasto – otoczenie – tylko tych, w których obserwuje się silne dwustronne relacje przestrzenne.

W kolejnym etapie opracowane zostanie zestawienie wszystkich rodzajów powiązań dla każdego z miast z otaczającymi go gminami/częściami gmin. Dzięki temu możliwa będzie ostateczna klasyfikacja danej gminy/części gminy do obszaru funkcjonalnego miasta. Ta klasyfikacja zostanie dokonana w oparciu o metodę polegającą na nadaniu każdemu z rodzaju powiązań punktacji z uwzględnieniem odpowiedniej wagi. Najwyższa waga została przyznana dojazdom do pracy, najniższa migracjom.

Wagi te zostały określone na podstawie znaczenia danego rodzaju powiązań w kształtowaniu relacji miasto i jego otoczenie oraz wiarygodności danych wyjściowych. Jako gminę wchodzącą w skład obszaru funkcjonalnego uznana tę, która otrzymała co najmniej 2,5 pkt. Próg minimalny został ustalony wg zasady: spełniony musi być warunek silnych dwustronnych relacji w przypadku trzech z czterech badanych powiązań, ewentualnie dwóch z nich, jeżeli jednym będą dojazdy do pracy. Taki warunek jest podyktowany różną wagą poszczególnych wskaźników z punktu widzenia znaczenia powiązań funkcjonalnych. Dodatkowo, jeżeli wytypowane gminy nie tworzyłyby zwartej przestrzeni wokół miasta, wedle zasad regionalizacji do obszaru funkcjonalnego dołączone zostaną jednostki słabiej powiązane, znajdujące się pomiędzy nimi.

Zaproponowany system wagowy budzi pewne wątpliwości metodologiczne. Z tego względu w czasie procedury delimitacyjnej przewiduje się skonfrontowanie wyników z uproszczoną metodą wyznaczenia finalnego zasięgu obszaru funkcjonalnego. W oparciu o zidentyfikowane pary miasto – gmina otoczenia (zbiorczo dla wszystkich powiązań), których wartość jest wyższa niż 3. kwartył, zakłada się zaklasyfikowanie jako miejskiego obszaru funkcjonalnego tych gmin, dla których silna relacja (powyżej 3. kwartyła) występuje w co najmniej trzech na cztery badane powiązania. Dodatkowo do tak zdelimitowanego obszaru funkcjonalnego przewiduje się dołączenie gmin, w których występuje silna relacja w dwóch na cztery analizowane powiązania i potraktowanie ich jako potencjalnego (otoczenia) obszaru funkcjonalnego miasta.

Podsumowanie

W przekonaniu autora realizacja zaprezentowanej koncepcji badawczej niesie za sobą nie tylko duży ładunek poznawczy (delimitację i identyfikację czynników determinujących występowanie obszarów funkcjonalnych) oraz metodologiczny (wypracowanie metody delimitacyjnej). Warty podkreślenia jest jej wymiar aplikacyjny. Wynikiem badań będzie identyfikacja oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych zbioru małych i średnich miast w Polsce. To może stać się impulsem do nie tylko ewentualnej weryfikacji istniejących delimitacji, ale w kontekście przytoczonych w tekście kierunków polityki miejskiej – prac nad podjęciem działań na różnych szczeblach administracyjnych, które będą sprzyjać integracji i zacieśnianiu współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych. Jest to niezbędne dla poprawnie prowadzonej polityki rozwoju społeczno-gospodarczego tych obszarów.

Literatura

- Antikainen J. (2005), *The Concept of Functional Urban Area. Findings of the ESPON Project 1.1.1*, Informationen zur Raumentwicklung, Nr. 7.
- Bartosiewicz B. (2012), *Powiązania małych miast z metropolią w świetle dojazdów do placówek usługowych – przykład Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego* [w:] *Ewolucja funkcji małych miast w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”.
- Bartosiewicz B., Pielesiak I. (2010), *Relacje małe miasto – metropolia w świetle powiązań przestrzennych* [w:] M. Nowak, T. Skotarczak (red.), *Zarządzanie miastem. Studium ekonomiczne i organizacyjne*, CeDeWu, Warszawa.
- Bartosiewicz B., Pielesiak I. (2011), *How to Measure Territorial Cohesion of a Metropolitan Area – Proposal of the Research Concept*, „Studia Regionalia KPZK”, Vol. 31.
- Bartosiewicz B., Marszał T., Pielesiak I. (red.) (2012), *Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, „Studia KPZK PAN”.
- Berry B.J.L. (1967), *Functional Economic Areas and Consolidated Urban Regions of the US*. Final Report of the Social Sciences Research Council Study of Metropolitan Area Classification, Social Sciences Research Council, New York.
- Bezák A. (2000), *Funkčné mestské regióny na Slovensku*, „Geographia Slovaca”, č. 15.
- Bisaga A. (2006), *Funkcje małych i średnich miast wobec obszarów wiejskich w nowym paradygmacie rozwoju regionalnego* [w:] J. Słodczyk, E. Szafranek (red.), *Kierunki przekształceń struktury gospodarczej i społeczno-demograficznej miast*, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Buciak R., Szejgiec B. (2012), *Szersze strefy miejskie programu Urban Audit jako przykład delimitacji zasięgu oddziaływania miast*, GUS, Warszawa (maszynopis).
- Churski P. (red.) (2009), *Spójność i konkurencyjność regionu wielkopolskiego*. Wyniki projektu badawczego zrealizowanego w ramach konkursu dotacji Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w zakresie wdrażania funduszy strukturalnych na poziomie Narodowej Strategii Spójności, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Poznań.
- Czarnecki A. (2007), *Rola małych miast w strukturze rynków pracy ludności wiejskiej (przykład dojazdów do pracy)*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 232.

- Dutkowski M. (2009), *Instrumenty mierzenia spójności terytorialnej – zestaw wskaźników jej mierzenia, badanie wpływu terytorialnego* [w:] A. Baucz, M. Potocka, P. Żuber, *Spójność terytorialna wyzwaniem polityki rozwoju Unii Europejskiej. Polski wkład w debatę*, MRR, Warszawa.
- Dziegieć E. (1984), *Zasięg oddziaływania centrum handlowego małego miasta*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica”, z. 3.
- Fox K.A., Kumar T.K. (1965), *The Functional Economic Area: Delineation and Implications for Economic Analysis and Policy*, „Papers of Regional Science Association”, No. 15.
- Friedmann J., Miller J. (1965), *The Urban Field*, „Journal of the American Institute of Planners”, No. 31.
- Gerard R. (1958), *Commuting and the Labour Market Area*, „Journal of Regional Science”, No. 1.
- Hay D., Hall P. (1977), *Urban Regionalization of Great Britain 1971, European Urban Systems*, Working Paper 1.1, IASA, Department of Geography of the University of Reading, Reading, UK.
- Heffner K. (2000), *Problemy sieci osadniczej a kształtowanie się lokalnych centrów rozwoju* [w:] M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza (społeczne, ekonomiczne i instytucjonalne uwarunkowania)*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Heffner K. (2005), *Małe miasta w rozwoju obszarów wiejskich* [w:] *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach.
- Heffner K., Gibas P. (2014a), *Polityka spójności UE a obszary funkcjonalne centrów regionalnych w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Heffner K., Gibas P. (2014b), *Zasięg stref oddziaływania metropolii*, „Studia Miejskie”, nr 13.
- Heffner K., Solga B. (2006), *Lokalne centra rozwoju obszarów wiejskich – znaczenie i powiązania małych miast*, „Studia Obszarów Wiejskich”, t. 11.
- Hołowiecka B., Szymańska D. (2008), *The Changes in the Functional Urban Region in the New Socio-Economic Conditions in Poland. The Case of Toruń*, „Bulletin of Geography. Socio-economic Series”, No. 9.
- Huff D.L. (1963), *Defining and Estimating a Trade Area*, „Journal of Marketing”, No. 28.
- Huff D.L. (1973), *The Delineation of a National System of Planning Regions on the Basis of Urban Spheres of Influence*, „Regional Studies”, No. 7.
- Ilnicki D. (1995), *Warunki mieszkaniowe w ujęciu kontinuum miejsko-wiejskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 1730, Prace Instytutu Geograficznego, Seria B, „Geografia Społeczna i Ekonomiczna”, t. 12.
- Jazewicz I. (2006), *Rola małych miast w przestrzeni rolniczej Pomorza Środkowego* [w:] E. Rydz (red.), *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich*, Słupsk-Ustka.
- Jewtuchowicz A., Wójcik M. (red.) (2010), *Łódzka metropolia. Problemy integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź.
- Karlsson C., Olsson M. (2006), *The Identification of Functional Regions: Theory, Methods and Applications*, „Annals of Regional Science”, No. 40.
- King L.J. (1962), *The Functional Role of Small Towns in Canterbury*, Palmerston North.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (2012), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Korcelli P. (1981), *Regiony miejskie w systemie osadniczym Polski*, „Prace Geograficzne”, nr 140.

- Korcelli P., Śleszyński P. (2006), *Delimitacja Funkcjonalnych Obszarów Miejskich 2006 (Mapa nr 7)* [w:] *Ekspercki projekt koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2033*, MRR, Warszawa.
- Kunc J., Tonev P., Szczyrba Z., Frantal B. (2012), *Commuting for Retail Shopping as a Part of the Daily Urban System (Brno, the Czech Republic)*, „Geographia Technica”, No. 7.
- Kwiatek-Sołtys A. (1998), *Zagadnienia współczesnych przemian funkcjonalnych małych miast południowej Polski na przykładzie województwa tarnowskiego* [w:] *X Konwersatorium Wiedzy o Mieście: metodologia geografii osadnictwa na przełomie wieków*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Manzato G.G., da Silva A.N.R. (2009), *Spatial-Temporal Combination of Variables for Monitoring Changes in Metropolitan Areas*, „Applied Spatial Analysis”, No. 3.
- Markowski T., Marszał T. (2006), *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, KPZK PAN, Warszawa.
- Marszał T., Pieleśiak I. (2008), *Spójność obszaru metropolitalnego w świetle powiązań infrastrukturalnych (przykład Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego)*, „Studia KPZK PAN”, t. CXX.
- Matczak A. (1984), *Próba określenia zasięgu oddziaływania Prudnika na podstawie danych o przewozach towarowych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica”, z. 3.
- Matczak A., Szymańska D. (1997), *Studia nad strukturą przestrzenno-funkcjonalną miasta. Przykład Brodnica*, Toruń.
- Matczak A., Michalski W. (1982), *Przepływy towarowe jako podstawa wyznaczania związków przestrzennych Sieradza*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica”, z. 1.
- McKenzie R.D. (1933), *The Metropolitan Community*, McGraw-Hill, New York.
- Michalski W. (1980), *Oddziaływanie małego miasta na najbliższe zaplecze na przykładzie Przedborza*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica”, z. 22.
- Michalski W. (1985), *Zmiany stref oddziaływania ośrodków lokalnych pod wpływem uprzemysłowienia na przykładzie Belchatowskiego Okręgu Przemysłowego*, „Studia Regionalne”, t. VII-VIII (XII-XIII).
- Michalski W., Suliborski A. (1989), *Region miejski Nysy w świetle powiązań społeczno-gospodarczych*, „Studia Społeczno-Ekonomiczne”, t. 14.
- Pieleśiak I. (2012), *Delimitacja i instytucjonalizacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, „Studia KPZK PAN”, t. 147.
- Robison H. (2007), *Defining a Functional Economic Region*, EMSI Resource Library, www.economicmodelling.com (dostęp: 2.12.2014).
- Schwanen T., Dieleman F., Dijst M. (2003), *Car Use in Netherlands Daily Urban Systems: Does Polycentrism Result in Lower Commute Times?*, „Urban Geography”, No. 24.
- Smart M.W. (1974), *Labour Market Areas: Uses and Definition*, „Progress in Planning”, No. 2.
- Smełkowski M. (2007), *Delimitacja obszarów metropolitalnych – nowe spojrzenie* [w:] G. Gorzełak, A. Tucholska (red.), *Rozwój, region, przestrzeń*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, EUROREG, Warszawa.
- Sokołowski D. (1996), *Struktura kontinuum wiejsko-miejskiego w Polsce a proces kreowania „nowych miast”*, „Biuletyn KPZK PAN”, nr 174.
- Sokołowski D. (1999), *Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.

- Śleszyński P. (2013), *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, „Przełąd Geograficzny”, t. 85, z. 2.
- Study on Urban Functions*, (2007), ESPON Project 1.4.3. Final Report, ESPON Coordination Unit, Luxembourg, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPO2006.Projects/StudiesScientificSupportProjects/UrbanFunctions/fr-1.4.3_April2007-final.pdf (dostęp: 2.12.2014).
- Sýkora L., Muliček O. (2009), *The Micro-regional Nature of Functional Urban Areas (Fuas): Lessons from the Analysis of the Czech Urban and Regional System*, „Urban Research & Practice”, Vol. 2, No. 3.
- Szymańska D. (1992), *Małe miasta województwa toruńskiego i wrocławskiego w ujęciu kontinuum miejsko-wiejskiego*, „Czasopismo Geograficzne”, t. 63, z. 1.
- Tarkowski M. (2005), *Dzienny system miejski jako metropolitalny obszar statystyczny – propozycja delimitacji*, „Biuletyn KPZK”, z. 221.
- Thomas E.N. (1960), *Some Comments of the Functional Bases for Small Iowa Towns*, Iowa Business Digest.
- Tošić D., Krunić N., Petrić J. (2009), *Dnevni urbani sistemi u funkciji prostorne organizacije Srbije*, „Arhitektura i urbanizam”, nr 27.
- TOWN Small and medium sized towns in their functional territorial context* (2013), ESPON.
- Zborowski A. (2004), *Podejście funkcjonalno-strukturalne w badaniach delimitacji obszarów metropolitalnych w Polsce (przykład Krakowa)* [w:] J. Słodczyk (red.), *Przemiany struktury przestrzennej miast w sferze funkcjonalnej i społecznej*, Uniwersytet Opolski, Opole.

FUNCTIONAL AREAS OF SMALL AND MEDIUM SIZED TOWNS (SMST's) IN POLAND – RESEARCH IDEA

Summary: Author presents in the article his own research idea of identification and delimitation of SMST's functional areas in Poland. In the first part of the text are shown evidences which decide about the research topic. In the second part author presents main goals and research outline and scope of the project.

Keywords: small towns, medium sized towns, functional urban areas.